

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтіна – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

І. О. Снитко, Н. М. Гаркуша, О. В. Снитко (Миколаїв)
**ПРО ІСТОРІЮ ОДНІЄЇ ЛАПІДАРНОЇ ПАМ'ЯТКИ,
 ЗНАЙДЕНОЇ БІЛЯ ОЛЬВІЇ**

На відміну від некрополя Ольвії, на сільських кладовищах хори епіграфні та скульптурні високохудожні надгробки трапляються дуже рідко. На некрополях хори досі не знайдено стел з епітафіями, але це не є безперечним свідченням того, що їх не існувало зовсім¹. Наприклад, мармуровий надгробок з ім'ям Леофанта, сина Нанніона, знайдено на некрополі Кошарського поселення у ближньому ольвійському прикордонні². Якась частина надмогильних пам'яток, вірогідно, постраждала під час заселення краю у XVIII–XIX ст. Уламки надгробків, як і залишки наземних житлових та фортифікаційних споруд античної доби, використовувались селянами для побудови власних хат. Деякі сільські некрополі хори Ольвії, як то Старобогданівський, потрапили під щільну сільську забудову.

Про те, що під час забудови знаходили й скульптурні рештки античного часу з некрополів, свідчить знахідка в с. Стара Богданівка мармурової голови, що була передана до Херсонського музею³. Також певна кількість залишків надгробків, найвірогідніше, постраждала внаслідок масового безконтрольного плантажного розорення полів, засадження їх виноградом та «очищення» їх від каміння в середині та наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр. минулого століття.

Таким чином в околицях с. Рибаківка Березанського району Миколаївської області під час «очищення» полів після плантажної оранки співробітниками Миколаївського краєзнавчого музею була вилучена мармурова стела з посвяченням колегії ольвійських архонтів Ахіллу Понтарху, яку працівники місцевого радгоспу «Прикордонник», разом з іншим камінням, вигорнутим з цокольних фундаментів будівель поселення черняхівської культури Рибаківка-III, готували для вивезення на господарський майданчик для використання в будівельних цілях і яку надалі, після перевезення її до Миколаївського музею опублікував видатний епіграфіст сучасності П. Й. Каришковський⁴.

Наприкінці XVIII ст. десь біля Ольвії був знайдений і мармуровий надгробок Стратона, сина Протомаха, з скульптурним двосюжетним рельєфом⁵. За свідченням академіка П. С. Палласа, його було знайдено в околицях с. Сари-Комиші (нині с. Дніпровське, Очаківський р-н, Миколаївська обл.) та доставлено в м. Миколаїв до церкви (за текстом П. С. Палласа німецькою мовою - «кірхи») біля

великої («головної» ?) площі. Вірогідно, П. С. Паллас мав на увазі головну площу міста біля Адміралтейського собору.

У той же час, тоді інженер, лейтенант морської артилерії Л. С. Ваксель, що мандрував по Новоросії у 1797-1798 рр., стверджував, що надгробок був знайдений у річці Буг поблизу містечка Богоявленська (південно-східне передмістя м. Миколаїв, лівий берег Бузького лиману)⁶.

Через кілька років у міському соборі Миколаєва цей надгробок бачив серед інших лапідарних пам'яток П. І. Сумароков, який, на відміну від Л. С. Вакселя, також пов'язував його знахідку з с. Сари-Комиші (Цари Камыши). За П. І. Сумароковим, надгробок було знайдено рибалками⁷.

Академік Г. К. Е. Келлер під час своєї першої подорожі до Новоросії оглянув у Миколаєві (1804 р.) шість мармурових античних виробів з барельєфами та написами, серед яких у коридорі Штурманського училища був і означений надгробок. Г. К. Е. Келлер просив головного командира Чорноморського флоту та портів (1802–1809) І. І. Траверсе відправити ці предмети старовини президенту Академії художеств графу О. С. Строганову⁸.

Під час своєї другої академічної подорожі за губернаторства адмірала О. С. Грейга, у середу 22 червня 1821 р. Г. К. Е. Келлер бачив цей надгробок вже у будівлі першого миколаївського театру, в одному з відкритих у внутрішній частині проходів, куди його з метою ознайомлення з ним та іншими двома епіграфічними документами супроводжував генерал І. Г. Бардака (Бардакі)⁹.

У 1840 р. за розпорядженням начальника Чорноморського Гідрографічного Депо, дійсного члена Одеського товариства історії та старожитностей М. М. Кумані пам'ятка була перевезена на транспорті «Лебідь» до Одеси та передана до Одеського музею¹⁰, де вона й знаходиться у нинішній час (рис. 1)¹¹.

Наведені дещо суперечливі свідчення щодо місця знаходження пам'ятки частково відновлюють «поступовий маршрут» надгробка від моменту його знахідки. Також не викликає сумніву й те, що наприкінці XVIII ст. він був знайдений, скоріше за все, десь у південно-західній околиці ольвійського некрополя та перебазований до Сари-Комишів, поряд з якими в ті часи знаходилась брандвахта та невеличка гавань. Звідтіля, найвірогідніше, водним шляхом він був перевезений до Богоявленська, де Г. О. Потьомкін у 1788 р. розпочав будівництво палаців та парку для себе та своєї племінниці графині О. В. Браницької¹². Для цього було потрібно багато якісного каміння, у тому числі й мармуру (можливо, декоративних та скульптурних

Рис.1. Надгробок Стратона сина Протомаха

античних мармурових виробів для інтер'єру парку, який було довірено створити відомому англійському садівнику Вільяму Гульду). Не виключено, що Г. О. Потьомкін надав своїм підлеглим й певні настанови щодо пошуку стародавніх архітектурних предметів та лапідарних мистецьких витворів. Опосередкованим свідченням можливості віддачі такого наказу Г. О. Потьомкіним може слугувати подібне розпорядження, віддане адміралтейським обер-штер-крігс-комісаром М. Л. Фалеевим у 1792 р. За ним група матросів була спеціально відряджена до Ольвії з метою пошуку предметів старовини. Зазначимо, що ця експедиція була достатньо результативною. Її наслідком були знахідки мармурової плити з давньогрецьким текстом та велика кількість ольвійських монет¹³.

Хоча після смерті Г. О. Потьомкіна справа облаштування палаців була припинена, пошуки предметів старовини, виходячи з розпорядження М. Л. Фалеева, найвірогідніше, продовжувались і надалі. Тим не менше надгробок з часом був перевезений з Богоявленська до міста Миколаїв. Можливо, що таким же чином до міста потрапили й інші лапідарні (скульптурні та епіграфічні) пам'ятки з мармуру, які академік Г. К. Е. Келер у 1821 р. бачив вже у будівлях театру, Штурманської школи та картографічного Депо, де вони тоді зберігались.

Виходячи з аналізу наявної інформації, на наш погляд, В. А. Папанова цілком доречно розглядає цю пам'ятку в зв'язку саме з некрополем Ольвії, а не з ольвійською округою¹⁴. Зазначимо також, що в античну добу міський некрополь Ольвії доходив майже до нинішнього с. Дніпровське (Сари-Комиші), де практично межував з великим спільним сільським некрополем комплексу пам'яток-поселень хори Дніпровське-II – IV, Закісова балка-I, II, III та, можливо, Широка балка-I та V¹⁵. Крім того, топографічне розташування сільських некрополів у більшості випадків широкими смугами, а курганних насипів іноді майже в одну лінію, свідчать, можливо, про те, що повз них проходили тогочасні шляхи між окремими поселеннями та групами поселень (магістрального та місцевого значення), і поховальні пам'ятки таким чином утворювали своєрідні меморіальні алеї¹⁶ за прикладом відомих давньогрецьких, зразками яких є Західний шлях в Афіньському Кераміку та алея курганного некрополя Ларіси в Гермосі¹⁷.

Яскравим літературним свідченням про такі меморіальні алеї, що надає певні образні уявлення про них, є наведена Павсанієм в «Описі Еллади», розповідь про священний для афінян шлях з Афін до Елевсіну, обабіч якого були розташовані давні святилища, жертovníки

та ділянки некрополя з монументальними поховальними пам'ятками визначних афінян — політичних і культурних діячів, героїв, а також, іноземців, надавших, за свого життя, значні послуги державі, та, загалом, громаді, чому вони й були поховані на почесних місцях, поряд з відомими громадянами¹⁷.

Виходячи з означеного, а саме з наявності в Ольвійському полісі, як і на інших територіях античного світу, священних меморіальних алей, на нинішній час дуже важко визначити межі міського некрополя, особливо, що стосується південно-західного напрямку в бік Аджиголу. Крім того, за різними обставинами ще недосконало вивчені сакральні функції магістральних ольвійських шляхів, обабіч яких і утворювались меморіальні алей, а у конкретному випадку – південно-західної, на якій, найвірогідніше, і був знайдений наприкінці XVIII ст. мармуровий дворельєфний надгробок Стратона, сина Протомаха.

¹ Снитко І. О. Давньогрецькі некрополі хори Ольвії VI–III ст. до н. е. К. 2015. С. 110.

² Диамант Э. И. Надгробие Леофанта сына Нанниона из погребального комплекса Кошарского некрополя // ДП. 1-е чтения памяти профессора П. О. Карышковского. Тез. докл. конф. Одесса. 1989. С. 24-25; Redina Y. F. Greek Settlements on the Shores of the Bay of Odessa and Adjacent Estuaries // Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2. I. Oxford: BAR International Series 1675 (I). 2007. P. 530. Fig. 7.

³ Фабрициус И. В. Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. Вып. 1. К. 1951. С. 72-73; Гребенников В. Б. Історія вивчення пам'ятників археології у Миколаївській області (кінець XVIII–XX ст.). Миколаїв. 2010. С. 61.

⁴ Снытко И. А., Никитин В. И. Исследования и раскопки в Николаевской области // АО. 1983. М. 1985. С. 356-357; Карышковский П. О. Новые данные по эпиграфике и просопографии Ольвии в первой половине II в. н.э. // ПИО. Парутино. 1985. С. 34-35; Он же. Новые ольвийские посвящения первых веков нашей эры // ВДИ. 1993. № 1. С. 73-96.

⁵ IOSPE. I². № 229. P. 240-241.

⁶ Ваксель И. С. Л. Изображения разных памятников древности, найденных по берегам Чёрного моря, принадлежащих Российской империи. СПб., 1801. С. 5, 7; IOSPE, I². P. 240; Тункина И. В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX века). СПб., 2002. С. 427.

⁷ Сумароков П. И. Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году. С историческим и топографическим описанием всех мест. М. 1800. С. 16-17.

⁸ Тункина И. В. Кабинет редкостей Черноморского Депо карт // Проблемы исследований античных городов. Тез. / Ин-т археологии АН СССР. М., 1989. С. 117-119; Она же. Кабинет редкостей Черноморского депо карт // Очерки истории русской и советской археологии. М., 1991. С. 11.

⁹ Тункина И. В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX века). СПб., 2002. С. 193-194. Рис. 73.

¹⁰ IOSPE. I². № 229. Р. 240; Петров В. А. Доля археологічної колекції Миколаївського кабінету рідкостей // Музейний часопис. Миколаїв. 2003. С. 53; Охотников С. Б. Николаев – Одесса: у истоках музейных традиций // ІМиколаївська краєзнавча конференція. Історія. Етнографія. Нові дослідження (до сторіччя Миколаївського обласного музею. Миколаїв, 2013. С. 302.

¹¹ Інв. № 50021; Автори висловлюють щире подяку заступнику директора ОАМ НАН України, к.і.н. Охотникову Сергію Борисовичу за надану фотографію надгробка та інформацію про його сучасний стан.

¹² Соколов А. П. Бригадир Михаил Леонтьевич Фалеев // Именованъ город Николаев. Николаев.1989. С.187; Снытко И. А., Касьяновский В. А. Богоявленск и его окрестности: Историко-краеведческие очерки. Симферополь, 2012. С. 108.

¹³ ДАМО. Ф. 243. Опис 1. Од. збер. 87. Арк. 585-586; Гаркуша Н. М. Ольвийская коллекция Николаевского краеведческого музея // Краєзнавчий альманах. № 2. Миколаїв. 2003. С. 11.

¹⁴ Папанова В. А. Урочище Сто могил – некрополь Ольвии Понтийской. К. 2006. С. 139-140, рис. 59.

¹⁵ Снитко І. О. Давногрецькі некрополі хори Ольвії VI-III ст. до н. е. К. 2015. С. 37, 48.

¹⁶ Там само. С. 55.

¹⁷ Kurtz D. C., Boardman J. Greek burial customs. London and Southampton. 1971. P. 108-109, Fig. 20, P. 177. Fig. 32.

¹⁸ Paus. 1. XXXVI. 3. XXXVII. 1, 2, 3, 4.

И. А. Снитко (Харьков)

ПРОБЛЕМЫ АРХИТЕКТУРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ФРАГМЕНТАРНО ИССЛЕДОВАННЫХ АРХИТЕКТУРНО- АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ

В нашей практике неоднократно приходилось сталкиваться с памятниками, которые по ряду причин были исследованы лишь фрагментарно. Причины этого могут быть различными. В значительной мере это отсутствие финансирования, далее следует разделение приоритетов, расположение памятников на периферии, в труднодоступных местах и т.д. Состояние таких объектов сложно контролировать, они не защищены от воздействия природных условий и «черных» копателей.

Остановимся на объектах, которые представляют значительный интерес с точки зрения истории архитектуры и строительных конструкций. В данной статье акцент делается на архитектурном изучении типологических и конструктивных особенностей

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тощев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов узурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межи річчя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622